

ТРАНСФОРМАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО МІКРОСВІТУ В ПОЕМІ «СЛОВО ПРО РІДНУ МАТІР» М. РИЛЬСЬКОГО

Башманівський Валерій Іванович

ORCID ID: 0000-0001-8589-6077

кандидат філологічних наук,
доцент

Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

Багатогранність історії, мистецького процесу, української культури цікавили М. Рильського впродовж усього життя, підтвердженням чому є поетичні збірки, літературно-критичні студії, наукова діяльність. Це засвідчують дослідження багатьох науковців, зокрема В. Агеєвої, А. Ганжи, І. Ільєнка, С. Крижанівського, Ю. Лавріненка, Л. Новиченка, Л. Монастирецького, А. Полотай, Т. Рудої та ін., які зверталися до спадщини письменника. Зокрема, А. Ганжа вважає, що на початку ХХІ століття розгортання дослідницьких пошуків у різних напрямках зумовлене потребою переосмислення усталених наукових та естетичних канонів у культурній пам'яті, хоча «класичність» спадщини М. Рильського підносить його над часом, але еволюція наукових парадигм і мистецьких візій нової доби спонукає до нових теоретичних рефлексій над творами митця [1, с. 174].

М. Рильський зумів репрезентувати сучасникам власне бачення місця та ролі людини й народу в українській історії. Екстремальні умови військового часу сприяли акцентуації уваги на національно-патріотичних почуттях, що реалізувалися через авторську позицію в збірках «За рідну землю», «Світла зброя», «Велика година», поемах «Неопалима купина», «Жага» тощо. Особливе місце серед згаданої групи творів займає поема «Слово про рідну матір», яку М. Рильський уперше прочитав у листопаді 1941 року на радіомітингу в Уфі, що транслювався радіостанцією імені Тараса Шевченка на територію всієї держави. Цей твір пізніше дав назву збірці, що вийшла друком 1942 року. Увазі читача було запропоновано сучасну оду, поему-ораторію, що поєднала в собі культурні пласти минулого та авторської сучасності.00

Поема «Слово про рідну матір» вважається своєрідним художнім документом одного з найважчих періодів у житті нашого народу. Цей твір

передає моральну й суспільну атмосферу початку війни. Автор зумів конкретний етап боротьби народу проти загарбників показати з позицій загальноісторичної трансформації національно-культурних мікросвітів, органічно поєднаних минулим у перспективі творення всеукраїнського національного макросвіту.

М. Рильський уже на початку поеми заявляє, що історія й сучасність нероздільні, взаємообумовлені. Автор репрезентує сучасникам пам'ятки культури та особистості, спрямовуючи реципієнта до поглибленого вивчення української національної спадщини. Національно-культурними фрагментами М. Рильський демонструє єдність минулого й сучасного, що локалізують Україну в просторових і часових вимірах. Український простір екстраполюється через символи, що більш або менш чітко окреслюють кордони держави. Територіальна фіксація здійснюється за допомогою географічних і природних ресурсів:

«Степів широчина бездонна,
Що, як зелений океан,
Тече круг білого Херсона» [2, с. 118].
«Гримить Дніпро, шумить Сула,
Озвались голосом Карпати,
І клич подільського села
В Путивлі сивому чувати» [2, с. 120].

Активні звернення до територіальної символіки утверджують в уяві читача ідею величі рідної землі, віру в непохитність і незламність кордонів.

Агітаційно-ораторська спрямованість сімнадцяти інтонаційно розмаїтих шестирядкових строф поеми відтворює героїчну історію, невмирущу культуру, чарівні пейзажі української землі. Свою позицію щодо трансформації часових мікросвітів автор передає через образні системи, побудовані на культурологічній основі. Міжкультурні комунікації домінують протягом усього твору.

Автор звертається до глибин історико-культурного минулого через звернення до «Слова», підкреслюючи зв'язок поколінь XII і XX століть. Відкриваючи перед читачем пам'ятні сторінки часів Київської Русі, М. Рильський наголошує:

«...шумлять-дзвенять світи
Від рику раненого лева,
Лисиці брешуть на щити
І кличе див поверху древа!» [2, с. 120]

Автор переконаний, що однією з найбільших культурних пам'яток нашого народу є фольклор. На думку Т. Рудої, у науковій спадщині М. Рильського присутні статті з фольклористики та етнології, де автор розглядав питання природи основних ознак фольклору, обстоював необхідність залучення досвіду літературознавства, мистецтвознавства, лінгвістики тощо в дослідженні побуту та культури народу, а його думки щодо міждисциплінарного підходу у вивченні явищ народної культури були розвинуті дослідниками наступних поколінь [4].

У поемі народна пісня символізує силу, нездоланність, безсмертя нашої нації; пройшовши віки, вона залишається для українців утіленням «печалі» і «радості» [2, с. 118]. Акцентуючи увагу на ролі та значенні пісні, М. Рильський наголошує:

«Печаль і радість наша, пісне,
Що мужність будиш у серцях,
Коли над краєм хмара висне» [2, с. 118].

Не оминув поет і фольклорних образів орла й сови. «Орел – один із давніх символів. У греків і персів був присвячений Сонцю, оскільки це символ високого духу, що ототожнювався із Сонцем – царем зірок. У різних традиціях його розглядали як священну емблему Верховного божества» [3]. В авторській інтерпретації орел символізує гордий, волелюбний, нескорений народ, що піднявся на боротьбу з небезпечним і підступним ворогом, якого автор репрезентує через образ сови. Цей образ має декілька трактувань: «як птаха смерті (Давній Єгипет, Індія, Центральна й Північна Америка, Китай, Японія), як нічний птах – символ суму, ностальгії й самотності. Утілення спустошення й нещастя. У багатьох традиціях сови несуть загрозу, передбачають біду» [3].

М. Рильський запитує:
«Чи совам зборкати орла?
Чи правді кривду подолати?» [2, с. 120].

Ідея волелюбного, непоборного, благословенного духу народу, що на весь голос прозвучала в безсмертних словах корифеїв нашої культури, екстраполюється рядками твору:

«Благословенні ви, сліди,
Не змиті вічності дощами,
Мандрівника Сквороди...» [2, с. 118].
«І «Енеїди» владний сміх,
Полтави тихої корона,

Гаряча дума Кобзаря,
Що і в огні не спопеліє,
І молоток Каменяра,
І струни Лисенка живії,
І слави золота зоря
Круг Заньковецької Марії» [2, с. 119].

Отже, трансформуючи в поемі національно-культурний мікросвіт українського суспільства, автор спонукає реципієнта до діалогу щодо ролі та місця національної культури в процесі становлення української нації. Вказівки на визнаних митців акумулюють творчий потенціал народу, пам'ятки української культури, просторові та часові виміри, вибудовуючи структуру всеукраїнського національного макросвіту.

Список використаних джерел:

1. Ганжа А. Рецепція спадщини М. Т. Рильського у науковому збірнику «Культура слова». Культура слова. 2020. Вип. 92. С. 166–176.
2. Рильський М. Т. Вибране: Вірші та поеми / Упоряд. П. Моргаєнко; Передм. В. П'янова. К. Рад. письм. 1985. 239 с.
3. Рильський М. Твори: У 10 т. Т. 1 Лірика. К. 1960. 355 с.
4. Руда Т. Теоретичні питання фольклористики та етнології в науковій спадщині Максима Рильського. Матеріали до української етнології 2021. URL: <https://mue.etnolog.org.ua/2021-rik/20-23/2451-z-istoriyi-ta-teoriyi-ukrayinoznavchych-studiy/5450-teoretychni-pytannia-folklorystyky-ta-etnolohii-v-naukovii-spadshchyni-maksyma-ryl'skoho>